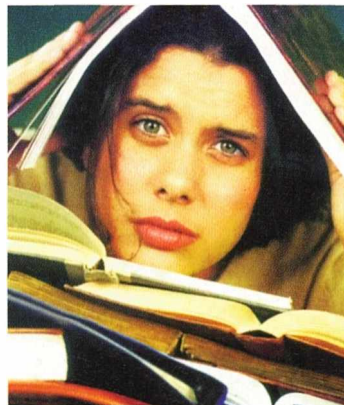

KÖNYVTÁRHASZNÁLAT

DOKUMENTUMOKAT KERESÜNK...

Ebben az évben még gyakorlatiasabb dolgokat tanulunk könyvtárhasználatból. A korábbiaknál részletesebben megismerkedünk azzal, hogyan épül fel a könyvtár belső rendje, s hogyan lehet megtalálni a könyveket, dokumentumokat. Mindezekhez persze alaposan megvizsgáljuk a könyvtár „telefonkönyveit”, a katalógusokat. S mivel a modern könyvtárakban ez jószerivel már mindenhol számítógépesített, így felfedező útra indulunk a könyvtári számítógépesítés világában is. Miután már otthonosan mozgunk a katalógusok, számítógépes keresők világában, ki fogjuk próbálni, hogy az előkeresett dokumentumokkal mit is tudunk kezdeni, vagyis feldolgozzuk az információkat!

A túl sok forrás rendszerezés nélkül kezelhetetlen

A könyvtárak belső rendje és a katalógusok

A könyvtárak anyagukat olvasótermekben rendezik el, téma szerint. Ezek a **szabadpolcos** könyvtárak. Persze a nagy gyűjtemények anyagának csak igen kis része kerülhet így ki a polcokra, ott a legtöbb könyv az olvasók által nem látogatható **zárt raktárakban** van. Akár egyik, akár másik rendszert nézzük, vagy a leggyakoribbat, a kettő keverékét: mindenképpen szükség van egy rendszerező elvre, amelynek segítségével a könyvtárosok létrehozzák a téma szerinti (tematikus) rendet a polcokon, illetve amelyet az olvasók is felhasználhatnak a könyvek visszakereséséhez.

A könyvtári szakrend: az ETO

A szabadpolcos részben a könyveket tartalmuk szerinti csoportokba rendezik, ezért az egymással rokon tartalmú kötetek egymás mellé kerülnek. A könyv és könyvtár évezredek története során sokféle módszert kitaláltak arra, hogyan helyezték el a könyveket. Végül századunk elejére alakult ki a ma is használt rendszer. Ez az **Egyetemes Tizedes Osztályozás** (ETO). Az ETO lényege, hogy tíz főosztályból álló szerkezetbe sorolja be a könyveket, amelyek tovább bonthatók újabb osztályokra és alosztályokra.

A számok, illetve csoportok tovább is részletezhetőek, ha nagyobb könyvtárban vagy az egész rendszer szempontjából

Katalógusfiókok az ETO-katalógus magyar irodalmi részéből

A tudományok tíz főosztálya az ETO szerint a következő:

- 0 általános, összefogl. művek
- 1 filozófia, lélektan, etika, esztétika
- 2 vallástudomány
- 3 társadalomtudomány
- 4 (jelenleg üres)
- 5 természettudomány
- 6 alkalmazott tudományok, technika
- 7 művészetek, sport
- 8 nyelv- és irodalomtudomány
- 9 földrajz, történelem és életrajzok

Ebbe a rendszerbe egy geometriáról szóló mű így sorolható be:

- 5 természettudomány
 - 51 matematika
 - 510 mennyiségtan
 - 511 számelmélet
 - 512 algebra
 - 513 geometria
 - stb.
 - 52 csillagászat
 - 53 fizika
 - 54 kémia
 - stb.

kisebb téma miatt erre szükség van. Így például a 8-as (nyelv- és irodalomtudomány) főosztályban a magyar irodalom a következő helyre kerül: 894.511.

Sokan azt gondolják, a „tizedes osztályozás” szó az ETO-ban arra utal, hogy 10 főosztály van. Nem így van! Az elnevezés a fent is látható felépítési elvre utal, vagyis arra, hogy az ETO a tizedes számok hármashelyértékű belső, egymásra épülő rendjét használja!

Mit gondolsz, hol lehet az informatika (számítástechnika) helye az ETO táblázatban?

Ezek a számok a kisebb könyvtárakban a könyvek gerincére ragasztott raktári jelzetek is egyben, így a könyvek később is könnyen visszahelyezhetők szakrendi helyükre a polcra.

A könyvgerincen mást is észrevehetünk. Az egyik a **szakrendi jelzet** (a csillagászat ETO-száma), de alatta egy másik jelzet is van. Ez a betűkombináció arra utal, hogy az adott szakjelzeten belül hol a betűrendi helye az adott könyvnek. Ezt a második jelzetet, a **betűrendi jelet**, megalkotója után Cutter-számnak is nevezzük. Ha a két szám együttesen a könyv polcon elfoglalt helyét jelöli, akkor az egész jelzést (például az 520 C71-et) gyakran hívják **helyrajzi számnak** is. Ott, ahol a könyveknek van zárt raktári tárolóhelye is, gyakran kapnak a dokumentumok raktári számot is, mert előfordulhat, hogy csak ideiglenesen kerülnek szabadpolcra, s később visszaviszik őket a raktárba. Az ilyen raktári rend viszont általában véve mechanikus, a könyvek beszerzési egymásutánjára épül.

Katalógusok

A fenti szakrend ismeretében egy szabadpolcos könyvtárban remekül eligazodunk, ha egy adott téma iránt érdeklődve válogatni akarunk a könyvek között. Ha azonban konkrét könyvet keresünk, amelynek az adatait is tudjuk, más eszközre van szükségünk. Ha a könyvállomány jelentős része zárt raktárban van, akkor nekünk, olvasóknak is, s a könyveket rendben tartó könyvtárosoknak is szigorúbb nyilvántartó rendszerre van szüksége. Ez a rendszer a könyvtári katalógus, pontosabban a könyvtári katalógusok rendszere. A könyvtári katalógusok a könyvtárban található dokumentumok számbavételén alapulnak, s lehetővé teszik azok sokoldalú visszakeresését.

A katalógusok arra az ötletre épülnek, hogy míg egy könyv fizikai valójában csak egy helyre rakható, addig a róla készült rövid leírás tetszés szerinti példányban előállítható és besorolható. A katalóguscédula a dokumentumot helyettesíti, annak „névjegye”, minden fontos adatot tartalmaz róla.

Mit találunk egy könyvtári könyv gerincén?

371.6 H 79

B 134.562

Homor Tivadar

Az információ és az ember / Homor Tivadar, Mészáros Antal
 Szeged: Mozaik, 1999. 144 p.: ill., 24 cm

Bibliogr.: p. 135–141.

ISBN 963 697 222 2

ragasztott: 910,- Ft

371.6:024

Könyv- és könyvtártörténet

002/003

Könyvtárhasználat

09

Ismeretszerzési eszközök, módszerek

A katalóguscédulán formailag leírják a könyvet (címleírás), besorolják, hogy milyen témakörbe, témakörökbe tartozik (szakozás). Ahhoz, hogy a katalógusok egységesek és pontosak legyenek, szigorú szabályok alapján kell dolgozni.

Nézd meg, mit tudhatsz meg egy könyvről csak a katalóguscédula alapján!

Ezek az adatok lehetővé teszik, hogy besoroljuk katalógusba a művet. A **szerzői betűrendes katalógus** a művek szerzői szerinti sorrendben tartalmazza a dokumentumok adatait. A példában szereplő cédulát tehát két betűrendi helyre is betesszük (mert két szerzője van). Egyrészt mellett, két oszlopban szerepelnek a jól ismert, részletes ETO-számok. Ezek lehetővé teszik, hogy a cédulát az ETO szerinti szak-katalógusba (példánkban) három helyre is beosszuk.

Láthatjuk azonban, hogy az ETO-számok mellett a tartalmi ismérvek szavakkal kiírva is szerepelnek. Ez hasonló rendszer, mint az ETO, azzal a különbséggel, hogy itt nem a mindenki számára értelmezhető szakjelzetekkel soroljuk tartalmi csoportokba a könyveket, hanem saját anyanyelvünkön írjuk le, pár rövid szóval. Ezek a mű tartalmát tömören összefoglaló kifejezések a tárgyszavak. A **tárgyszó-katalógus** a lexikonhoz hasonlóan a tárgyszavak betűrendjében tartalmazza a katalóguscédulákat.

A katalóguscédulán azonban további adatokat is találunk a felső szegélyen. Ezeket azonban már nem lesz nehéz megtalálnunk. A bal felső sarokban szereplő szám az ETO-szakjelzetből és egy Cutter-számból áll, tehát azt mutatja, hol a helye a könyvnek a szabadpolcos rendszerben. A jobb oldali szám a raktári szám. Ha visszakerül a könyv a raktárba, akkor mechanikusan ez határozza meg a helyét a polcon.

Amíg nem dolgoznak fel minden dokumentumot a könyvtárban számítógéppel, addig nagy értéket képviselnek a régi, fiókos katalógusok

Hallottad már?

A könyvtárak katalógusai kezdetben betűrendes vagy tematikus jegyzékek voltak. A cédulakatalógus viszonylag modern, 19. századi találmány. A nagy könyvtári gyűjtemények azonban napjainkban is kiadják kötetesen katalógusukat, elsősorban a tudományos kutatás számára. Például a British Library nyomtatott katalógusa több mint 400 hatalmas kötetből áll. Ma már persze ezek a kiadványok korszerű adatbázis formájában CD-ROM-on jelennek meg, s nagy részük elérhető az interneten keresztül is.

KÉRDÉSEK, FELADATOK

1. Hasonlítsátok össze az ETO- és a tárgyszó-katalógust!
2. Mi a szabadpolcos rendszer? Melyek az előnyei és a hátrányai?
3. Ugyanazt a témát keressétek ki egy tárgyszó- és egy ETO-katalógusban is!